

Володимир Васишєн,
заступник начальника
Головного управління
МВС України в м. Києві –
начальник Слідчого управління

УДК 349.22

Організація праці та професійного зростання слідчих органів внутрішніх справ України

У сучасних умовах одним із важливих напрямів діяльності держави є забезпечення прав і свобод учасників кримінального процесу. Так, особою, яка безпосередньо покликана сприяти реалізації прав суб'єктів кримінального судочинства, щодо яких ведеться кримінальне провадження та в інтересах яких воно провадиться, виступає слідчий, який відіграє надзвичайно важливу роль у процесі боротьби зі злочинністю. Адже у кримінальному судочинстві він є першо-прохідцем пізнавальної діяльності у процесі розкриття та розслідування злочинів. Тільки слідчий за результатами своєї, іноді навіть дуже виснажливої творчої та практичної праці, самостійно і вперше у кримінальній справі приймає надзвичайно важливі процесуальні рішення щодо визнання встановлення істинних обставин учинення злочину та особи, що його вчинила.

За своєю природою, слідчий – це службова особа, яка посідає відпові-

дальне становище в системі правоохоронних органів і наділена спеціальними, лише їй притаманними повноваженнями у кримінальному судочинстві. Професія слідчого має свої особливості, адже саме в цій людині доводиться поєднувати неупереджене виконання законів, залишаючись при цьому людяною та об'єктивною; приймати правомірні рішення, незважаючи на особисті погляди та переконання [1, с. 3]. Як свідчить практика, професія слідчого вимагає неабияких знань та вмінь у сфері боротьби зі злочинністю та має свої особливості в організації праці, адже, як відомо, робота слідчого з розслідування злочинів повинна бути оперативною, вимагає чіткої концентрації уваги на деталях, які стосуються вчиненого злочину та має здійснюватися в суворій відповідності до норм кримінально-процесуального закону.

Уміння планувати свою роботу, розподіляти час з метою його ефек-

тивного використання має велике значення для належного й оперативного її виконання. Однак планування робочого часу для діяльності слідчого, організація себе та інших на відпрацювання версії, концентрацію зусиль слідчої бригади або оперативно-слідчої групи є необхідними умовами реалізації своїх повноважень. Характерною рисою слідчої роботи є також її індивідуальність. Слідчий, як головний виконавець провадження по справі, особисто виконує переважну більшість різних за своїм характером дій. Організація особистої індивідуальної роботи – більш проста справа, ніж, скажімо, організація колективної праці. Виникає необхідність розподілу обов'язків, погодженості та координації дій, налагодження взаємної інформації, узгодження та контролю за виконанням [2, с. 385].

Наразі доцільно зазначити, що слідчий – виключно важливий і відповідальний учасник кримінального судочинства. У нього складні завдання і досить великі повноваження. Його посада вимагає не лише знання різних розділів юриспруденції, але і загостреного почуття справедливості, уміня розуміти психологію людини, щоб правильно розуміти і оцінювати ті чи інші спонукання і вчинки. Ефективність діяльності слідчих органів внутрішніх справ залежить від багатьох факторів – правових, матеріально-технічних, соціальних тощо [3, с. 67]. Тому не випадково належна організація праці та професійне зростання слідчого відіграють неабияку роль для ефективного розслідування злочинів.

Так, у науковій літературі загальноновизнано, що організація праці притаманна будь-якій цілеспрямованій діяльності й полягає в такому впорядкуванні цієї діяльності, за якого її мета досягається найбільш оптимально [4, с. 3]. Адже організація праці є об'єктивною необхідністю і невід'ємною складовою трудової діяльності людини. Вона має сприяти вдоскона-

ленню всіх процесів праці, виробничих структур для досягнення найвищої ефективності суспільного виробництва.

Питанню організації праці та приділяли увагу такі вчені, як: Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, С. О. Величкіна, В. Д. Зеленського, Г. Г. Зуйкова, Л. М. Карнеєвої, В. І. Ключанського, В. О. Коновалової, О. М. Ларіна, Г. А. Матусовського та інших учених-криміналістів. Але, не зважаючи на значну кількість наукових праць, поняття організації праці слідчих органів внутрішніх справ та їх професійне зростання залишаються малодослідженими, що обумовлює актуальність нашої статті.

Метою статті є вивчення соціально-правової характеристики організації праці та професійного зростання слідчих, виокремлення їх основних елементів та з'ясування ролі і значення цих явищ у сфері боротьби зі злочинністю. Для досягнення визначеної мети необхідно вирішити такі завдання: надати визначення поняттю «організація праці», «організація праці слідчого», «професійне зростання», «професійне зростання слідчого», визначити основні їх елементи та з'ясувати роль організації праці та професійного зростання слідчого органів внутрішніх справ у сфері боротьби із сучасною злочинністю.

У науковій літературі спостерігаються різні підходи до визначення поняття «організація праці». Так, найбільш оптимальною є думка В. Д. Зеленського, яка передбачає, що практичне призначення організації праці полягає у визначенні оптимального напрямку і змісту розслідування, оптимізації його мети, сил і засобів, необхідних для її досягнення, правильному розміщенні сил і створенні відповідних умов [5, с. 90]. Натомість, В. Д. Берназа висловлює свою позицію, відповідно до якої елементи організації праці перелічити в повному обсязі практично неможливо. До того ж, їх перелік та особливості здійснення визначаються слідчою ситуацією,

що перетворює їх на постійно мінливий комплекс дій [6, с. 174]. Відповідно вважаємо за доцільне визначити поняття «організація праці» в такому контексті – це сукупність процесів і дій зі встановлення чи вдосконалення порядку здійснення трудової діяльності задля одержання необхідних результатів.

Щодо організації праці слідчого, то необхідно відмітити, що розслідування кримінальної справи значною мірою залежить від чіткої і старанної організації процесу слідчої роботи. Тому, що від умінь слідчого правильно спланувати свою роботу, організувати взаємодію, налагодити контакт із колегами, керівником, прокурором, експертом, а також громадськістю залежатиме ефективність слідчої діяльності. При цьому у слідчій практиці існують ситуації, коли через об'єктивні і суб'єктивні чинники робота слідчого може повторюватися. Наприклад, повернення кримінальної справи на додаткове розслідування, проведення повторних слідчих дій з одним учасником, а одна і та сама слідча дія з різними учасниками, допущення помилок під час виконання слідчих дій, які потрібно виправити завдяки проведенню повторної або додаткової слідчої дії, тощо. Через ситуацію, що може скластися, слідчий повинен шляхом конкретних дій організувати свою роботу з метою вирішення поставлених завдань і отримання позитивного результату.

Питання організації праці слідчих в Україні належним чином урегульоване Інструкцією з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України [7] в розкритті та розслідуванні злочинів безпосередньо. Вона ділить роботу слідчих за територіально-зональним або лінійним принципом. Організація діяльності органів досудового слідства МВС України здійснюється на основі поточного та перспективного плану-

вання, поєднання єдиноначальності у вирішенні питань службової діяльності та колегіальності під час їхнього обговорення, персональної відповідальності кожного працівника за стан справ на дорученій ділянці та зобов'язує слідчих вести ефективну роботу та взаємодію з іншими підрозділами органів внутрішніх справ [8, ст. 45].

Належне необхідно віддати і науковій думці М. Б. Махсми, яка не останню роль відводить науковій організації праці у підвищенні суспільного виробництва. Вона зазначає, що організація праці на підприємстві повинна забезпечувати раціональне поєднання і розподіл праці в колективі, професійний підбір кадрів, їх ефективну діяльність і умови для реалізації їх творчих можливостей. Організація праці повинна забезпечувати найбільш ефективне використання трудових, матеріальних ресурсів [9, ст. 125].

Досліджуючи питання організації праці слідчого, варто зазначити, що слідчі під час виконання покладених на них завдань повинні належним чином організувати роботу, спрямувавши свою діяльність на такі заходи:

1) підбір відповідних фахівців, оскільки під час розслідування злочинів дуже часто необхідна допомога фахівців із різних галузей знань, що визначається характером діяльності того чи іншого. Допомога таких фахівців може використовуватися за кількома напрямками:

- а) для підготовки матеріалів;
- б) для участі як експерта при проведенні окремих слідчих дій (обшук, виїмка та слідчий огляд документів, товарів, сировини, допити і т. ін.);
- в) для отримання рекомендацій та порад з різних питань будь-якої діяльності;
- г) для отримання висновків за матеріалами;

2) створення слідчо-оперативних груп. Як видно з аналізу матеріалів кримінальної та оперативно-розшукової справи, а також у разі виконання

значного обсягу слідчих дій і пошукових заходів, може прийматися рішення про створення слідчо-оперативної групи, склад якої визначається в кожному випадку окремо. При цьому враховується характер і обсяги заходів, які потрібно здійснити, заходи безпеки на випадок активної протидії з боку підозрюваних, технічне і спеціальне забезпечення та низка інших факторів;

3) організація проведення оперативно-розшукових заходів. Вказані заходи здійснюються з метою оперативного супроводження провадження у справі;

4) підбір та вивчення спеціальної літератури. Спрямування розслідувань орієнтує слідчого на ознайомлення та глибокий аналіз значної кількості нормативних актів, інструкцій, а також інших документів, які регламентують діяльність в тій чи іншій ситуації;

5) обмін інформацією між учасниками кримінального процесу. Вказаний організаційний захід дає змогу слідчому отримати різнобічну інформацію про злочин, зважити оперативні дані, оцінити висновки експертів. Це дасть можливість прийняти оптимальні рішення з кожного питання.

Безперечно, всі ці питання повинні знайти своє відображення у плані проведення роботи слідчого. Форма такого плану може бути довільною, але є декілька практичних рекомендацій щодо складання плану роботи. Так, по-перше, всі заходи, які планує провести слідчий, повинні бути систематизовані за окремими розділами (організаційні, оперативно-розшукові, робота зі свідками, проведення експертиз і т. ін.). По-друге, за кожним заходом завжди повинен чітко визначатися виконавець, термін виконання та відмічатися результат роботи [10, с. 24].

Таким чином, на основі вищевикладеного, можна дійти висновку, що організація праці слідчих органів внутрішніх справ – це поєднання і розподіл праці в колективі, професійний підбір кадрів, забезпечення їх ефек-

тивної діяльності та умов для реалізації їх творчих можливостей. Тобто, іншими словами – це сукупність засобів та дій, за допомогою яких слідчий здійснює раціональний вибір, розстановку і додаток сил, знарядь і засобів, якими він володіє, а також створення і використання оптимальних умов для досягнення поставлених цілей.

Отже, під час організації праці, слідчий визначає та систематизує свої дії задля одержання необхідних результатів, вдосконалюючи при цьому свою трудову діяльність.

Неабияке значення у трудовій діяльності слідчого відіграє і професійне зростання, під яким в узагальненому вигляді розуміють складний процес професійного розвитку людини з метою досягнення певного рівня професіоналізму через постійне здобування та засвоєння, оновлення знань, навичок та вмінь, потрібних для виконання своїх трудових обов'язків, які визначені професією, та який супроводжується суспільним визнанням у вигляді певних соціальних атрибутів чи у визначених законом випадках правових гарантій.

Вивчаючи це питання, вчені по-різному підходили до його тлумачення. Так, на думку А. В. Зеєр, в ході професійного зростання людина отримує знання, необхідні для вирішення професійних завдань. У нього формуються відповідні вміння і навички, виробляються способи компенсації недостатньо виражених, але важливих для професійної діяльності якостей. Деякі якості отримують свій розвиток у процесі тренування. Нарешті, в ході професійного зростання формуються стосунки особи, мотиви трудової і професійної діяльності, трудові установки, рівень домагання, самооцінка, а також професійно важливі якості особи [11, с. 22].

У розумінні О. Подвербниха, професійне зростання – це становлення та розвиток працівника як творчої особистості, підкріплене довготрива-

лим вкладенням капіталу в робочу силу з орієнтацією на її безперервне професійне зростання [12, с. 38].

Отже, на основі аналізу вищедосліджених понять можемо дійти висновку, що професійне зростання – це сукупність засобів, методів і способів розвитку особистості працівника протягом його професійного життя, завдяки якому відбувається становлення та розвиток працівника як професіонала або як кваліфікованого спеціаліста певного виду діяльності.

Як і будь-яке правове явище, професійне зростання здійснюється за допомогою певних форм. При цьому, серед основних форм виділяють:

1) професійну підготовку (процес становлення та розвитку працівника на первинному професійному шляху за допомогою навчання у професійно-технічних закладах та безпосередньо на виробництві);

2) перепідготовку (процес оновлення знань, умінь та навичок працівника з метою оволодіння новою професією в результаті вивільнення працівника у зв'язку з перепрофілюванням або реорганізацією підприємства, зміни професії або зміни способів виробництва, що були викликані науково-технічним прогресом);

3) підвищення кваліфікації (процес розширення та оновлення знань, умінь, навичок працівника з метою підняття на вищий ступінь професійного розвитку, вдосконалення якості виконуваних завдань).

Уявляється доцільним виокремити елементи професійного зростання, до них можемо віднести:

– трудовий потенціал працівника, який є визначальною засадою професійного зростання та характеризується сукупністю фізичних і інтелектуальних здібностей працівника, завдяки яким досягаються певні результати у виробничій діяльності, та його здатність удосконалюватися по мірі розвитку науково-технічного прогресу;

– мету професійного зростання, сутність якої полягає у досягненні певного рівня професіоналізму. Професіоналізм – це відповідний ступінь професійної підготовки працівника, що характеризується сукупністю знань, умінь та навичок, завдяки яким він виконує свої трудові функції на високому рівні, що відповідає існуючим економічним та суспільним вимогам;

– професійний розвиток, який спрямований на виявлення потенційних здібностей працівника у певній професійній діяльності задля їх розвитку та постійного вдосконалення з метою відповідності виробничим потребам, які постійно підвищуються;

– соціальне визнання, яке є зовнішнім проявом професійного зростання працівника, виявляється у певних соціальних атрибутах та у визначених законом випадках забезпеченням правовими гарантіями [13, с. 417].

Щодо професійного зростання слідчих, то доцільно зазначити, що особистісний та професійний розвиток працівника МВС України визначається як цілісний, соціально і психологічно детермінований, багаторівневий процес, під час якого здійснюється становлення професійної особистості, формується її професійна свідомість, пізнавальний, мотиваційний і моральний аспекти активності, досвід тощо.

Тому, професійне зростання слідчих органів внутрішніх справ визначається суб'єктивними й об'єктивними чинниками індивідуального розвитку і соціо професійного довілля, а також безпосередньо пов'язане з навчанням у спеціалізованих закладах освіти та у системі професійної підготовки.

Відносно професії слідчого, необхідно зауважити, що для того, щоб слідчий успішно справлявся зі своєю роботою, одного бажання, знань, умінь, навіть розвинених пізнавальних якостей недостатньо. Йому потрібні також велика наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, витримка і

самовладання, словом, потрібний цілісний і твердий характер.

Тому очевидно, що саме цілеспрямований, рішучий і добре обізнаний у своїй сфері працівник органів внутрішніх справ України зможе належним чином організувати свою роботу і виконати поставлені перед ним завдання.

Отже, аналізуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що організація праці та професійне зростання відіграють досить важливе історичне та соціальне значення у повсякденній діяльності слідчих органів внутрішніх справ. І чим краще буде зорганізована робота слідчого, тим більше є шанси на швидке розкриття злочину, і, своєю чергою, зменшення

рівня злочинності. Адже досягти високих кінцевих соціально-економічних результатів можна лише при хорошій організації, яка є об'єктивно необхідною і невід'ємною складовою трудової діяльності людини. Здійснюючи свою нелегку трудову діяльність, слідчий повинен не лише вміти добре організувати свою роботу, але й постійно збагачувати свої професійні знання та вміння, тоді як найбільш вигідну позицію займають працівники більш високого професійного рівня. Тому, на сьогодні, чинне законодавство вимагає від слідчих органів внутрішніх справ постійного професійного вдосконалення, який досягається завдяки професійному розвитку та, відповідно, професійному зростанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / В. Е. Коновалова. – Киев : РИО МВД УССР, 1973. – 122 с.
2. Тертышник В. М. Уголовный процесс / В. М. Тертышник. – Харьков : Арсис, 2000. – 575 с.
3. Горелов М. О. Правовой статус следчих підрозділів органів внутрішніх справ / М. О. Горелов // Право України. – 2005. – № 10. – С. 67–70.
4. Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / В. Е. Коновалова. – Киев : РИО МВД УССР, 1973. – 122 с.
5. Зеленский В. Д. Организация расследования преступления : криминалист. аспекты / В. Д. Зеленский. – Ростов н/Д. : Изд-во Ростов. ун-та, 1989. – 152 с.
6. Берназ В. Д. Организация расследования преступлений как научная категория криминалистики / В. Д. Берназ // Вісн. Запоріз. нац. ун-ту : зб. наук. праць. – 2006. – № 2. – С. 172–176.
7. Інструкція з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України в розкритті та розслідуванні злочинів. Затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 160 від 31.03.2008 р. // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main>
8. Інструкція з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України в розкритті та розслідуванні злочинів. Затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 160 від 31.03.2008 р. // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main>
9. Махсма М. Б. Економіка праці та соціально-трудова відносини : [навч. посіб.] / М. Б. Махсма. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003.
10. Калашников А. В. Тактико-спеціальна підготовка / А. В. Калашников. – Москва, 1989. – 64 с.
11. Дебель М. А. Професійно важливі якості особистості в період допрофесіоналізму / М. А. Дебель // Теорія і практика сучасної психології : матеріали міжнародної заочної конф. (5 квітня 2011 г.) [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://sibac.info/index.php/2009-07_01-10-21-16/34-2009-07-04-13-03-12/157-2011-01-31-17-58-51

12. Подвербних О. Опережающая переподготовка и непрерывное образование – залог эффективной занятости / О. Подвербних // Человек и труд. – 2003. – № 5. – С. 37–38.

13. Кримська О. М. Форми забезпечення професійного зростання працівника / О. М. Кримська // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 414–418 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11kompzp.pdf>

Василишен В. В. Організація праці та професійного зростання слідчих органів внутрішніх справ України

У статті надано визначення поняттям «організація праці» та «професійне зростання слідчого», виокремлено їх основні елементи, з'ясовано роль та значення організації праці та професійного зростання слідчих органів внутрішніх справ у сфері боротьби із сучасною злочинністю.

Ключові слова: організація праці, організація праці слідчого, професійне зростання, професійне зростання слідчого.

Василишен В. В. Организация труда и профессионального роста следователей органов внутренних дел Украины

В статье предоставлено определение понятиям «организация труда» и «профессиональный рост следователя», выделены их основные элементы, выяснена роль и значение организации труда и профессионального роста следователей органов внутренних дел в сфере борьбы с современной преступностью.

Ключевые слова: организация труда, организация труда следователя, профессиональный рост, профессиональный рост следователя.

Vaselishen V. Working process and promotions organization at the internal affairs investigation agencies

The concepts «working process organization» and «investigator's promotion» are observed. Basic elements, a role and value of working process organization and promotion of investigators while fighting with criminality were determined.

Key words: working process organization, working process organization investigator, promotion, promotion of investigator.